

Борис Јовановић

СТАРАЦ БЕЗ МОРА

Осамдесет и четири дана био си у свом урнебесном сувоземном чуну, заљуљан као пијани мјесећ, драги стрикане. Осамдесет и четири дана ношен opakим и дражесним струјама, урођен у фантазију, препуштен ковитлацу нечега што је и веће и мање од живота. Осамдесет и четири дана у ракијском паклу који покаткад засвјетлуца и замирише на рај. Осамдесет и четири дана по шумама и горама наше земље поносне куда си некад горомлатио као партизанче, као четнички син, као помахнитали јарац са роговима који парају урођеничко морачко небо. Осамдесет и четири дана, а ниоткуд ријечи да те разувјери како је потребно наставити бауљање и трабуњање и бесмислицу и ракијање коју животом зову они који се никада и нијесу запитали: зашто, него: како. А ти си се, старче, одавно запитао: зашто живјети, и презрео си питањце: како живјети. Био си, ваљда, јебени русофил, шта ли већ, или нешто слично томе, нешто широко и дубоко, језовито велико и неиздрживо мало, нешто што треба сузити и зајазити, нешто што треба припитомити, ушкопити, зајезерити, укавезити, довести, како би рекао онај ноћни Владика, к познанију права. Али јок. Не иде то тек тако с тобом. Стари си ти ратоборник, стрикане, стара си ти кука, чворноват си и затрњен, тврд као препечени хлеб, а мекан као душа, љут као жута оса, разобадан и пријек као стршљен. Отрован и мелеман, тврдокоран и сузан, све под једну капу, све у једне груди, јагње у вучијој кожи, магарац на узбрдици и парип у галопу.

На великој њиви под кућом, теглећи сунце на леђима, изораваш читаве регименте римских легионара, келтске хорде, зајапурене азијатске буљукe, јаничаре, акинџије, чаркаре, спахије, анадолске газије, српску пјешадију. Ваздух ти тежак као да си прекривен мокрим вуне-

ним губерром, све ти тешко као да се оловно небо, стуљено и загашено, навалило на тебе. Гледаш зорни патрљак сунца и пљујеш понад себе у издајничку зјеницу. И одлучиш тако, тог давног дана у пуном замаху, док брекће твоја младалачка јарост и чувена горштачка снага, одлучујеш, дакле, напрасно, громовито, да се убијеш и окончаш шикљање живота. Има томе око шездесет година. А никако да затегнеш орозину и зауставиш срцуленце које мекеће у грудима.

Никада, старче, нијеси био на мору и никада нијеси ни пожелио да одеш ван атара сопственог села. Знао си ако прекорачиш завјетовану границу, изневјерићеш сопствену несрећу, сопствену патњу која ти је била најдраже имање. Знао си да је све што треба да видиш и сазнаш ту, на пушкомету, затарабљено твојом тарабом и поклопљено твојим поклопцем. Тако си снијевајући сопствену смрт пречекао живот на својој чеки, у засједи, нишанећи у небо као у крстачу над главом.

И никога нијеси волио колико себе, а себе си мрзио из дна душе. И њу, мученицу која је изродила рој разљућене дјеце, нијеси волио иако си једном рекао да би волио да умреш прије ње. Тако си рекао, ако је то љубав. Ни она тебе није вољела иако је једаред рекла да би вољела да заједно умрете. Тако је рекла, ако је то љубав. Клела те, то знаш, али се никада нијеси подао њеним клетвама, јер ти је смрт била питање части и поноса. Кад већ нијеси знао шта ћеш од живота, добро си знао шта ћеш од смрти и како ћеш да умреш. Желио си, старче, да одеш у ништавило без наде да ће се негдје нешто продужити, да ће из твоје душе потећи некакав цурак, некаква слина, коју зову живот вјечни. Зато одапињеш орозину, мјеркаш уста пушчане цијеви и размишљаш гдје је прислонити: на срце, или на чело. Срце – чело, чело – срце, и тако пролазе дани, године, десетљећа, а никако да се упецаш на жућену удицу, никако да се упетљаш и свенеш у паучинастој мрежи ослобађајуће смрти.

А онда се проломио зорни прасак и замирисало је на барут. Нешто се стрпоштало са гвозденог кревета у поткровљу. Јеси ли коначно окончао своју одисеју без мора, драги мој стрикане? Је ли коначно жуђење уродило плодом, јеси ли нагазио на праг коначности, праг иза којег ничег нема, праг са којег се закорачује у нигдину? Браво, старче! Успио си у свом науму, боље икад, него никад, мада је потрајала припрема, мада је и живот прошао у ишчекивању смрти. Опалио си витешки и мушки, баш као Хемингвеј, мада никада нијеси био на мору.

Залудна надања. Пушка је опалила, али није погодила. Шта ли ти је засметало, мили старче, да ли рођени ножни палац којим си затегао орозину или слабост и јутарња мучнина која ти се савила на срцу као присојна шарка, да ли пукотина на плафону кроз коју си кад није требало угледао дугменце неба. Или си пожелио још једну ракијицу баш

у тренутку кад си притиснуо, кад си прегнуо да себе лишиш мука и терета. Сачма се расула, просуо се клобук барута, свалио си се са гвозде-ног кревета, па си устао хитро као дивојарац, пришао храстовом сточићу, нагнуо из бокалчића осјетивши како ти ракијска милина прљи гркљан. Биће прилике, рекао си себи, зачешљао си се пред огледалцетом, раскрилио прозор на поткровној соби и као ластавица одлетио си ка плавом небу.

То је био посљедњи земаљски дан мог стрикана, старца без мора, који је живио животом вјечним.

Послије њега ништа није било исто. Смањило се и село и небо над селом. Смањила се и стрина и чесма пред кућом. Смањила се и спарушкана јабука под кућом. Обезмљечила и смањила се кравица у смањеној штали. Смањило се и нахерило гробље понад смањеног села. Зауоставила се воденичка витла и кола у смањеној воденици. Прозукла црквена звона на смањеној цркви. Поплашиле се смањене пчеле и нестале бестрага. Утањио поток, промукао лавез, потамнио дан, замрчала ноћ. Затворила се сеоска смањена школа. Утекла смањена учитељица. Нестала посве смањена дјеца...

А будале чекале да стрикан коначно умре. Био свима дојадио причом о смрти. И сви пожељели да му се коначно услиши жеља. Нијесу знали ни шта су пожељели. Да су знали шта ће их снаћи, молили би се за старчев живот, а не за његову смрт.

И тако је село, које је као и све друго осуђено на смрт у тренутку рођења, коначно издахнуло, угасило се као стари угарак и без особите муке и ропца отишло у пичку материну, као што би рекао мој вољени стрикан. Отишло дакле тамо одакле је и дошло, са намјером да га више никад не буде ни на овом, ни на оном свијету.

И сад је мене запало да причам о њему. Да измишљам и трабуњам. Да лажуњам и полагајем. Да се удварам ништавилу и намигујем празнини. Да се претварам да знам. Да одгонетам тајне којих нема. Да пишем о старцу који никада није видио море, о стрикану којег нијесам ни познавао иако сам се дивео његовом бокалчићу, његовом кривом штапу, његовој крзненој капи, његовој пријекој нарави, његовој чворноватој мудрости, његовој потреби да опсује и Бога и његов окот. Да лијепо опсује, онако родитељски строго. Онако, без мржње.

Запало мене да пишем о шуметинама, а не знам да разликујем, на пример – букву, од, на пример – јасена. Запало ме је да пишем о кравицама и козуринама, а не знам ни шта је балега, ни шта је брабоњак. Запало ме је да пишем о сеоском гробљу, а не знам ни ко се горе излежава, ни ко се са ким миловао, ни ко се са ким клао, ни коме се за душу моле, ни коме за душу прде. Не знам ни ко су пакосници, ни ко су праведници. Запало ме је да пишем о воденицама иако не знам ништа о

помељарима, ни о воденичарима, ни о паспаљу, ни о Стрибору Зердији, који је једном давно гледао како се воденички камен уз тихи фијук, завитлан чудном силом, воздиже и бјеласа на небу као младунче мјесеца. Тада је, канда, полако али сигурно почео да се разиђује овај свијет.

Запало мене да пишем о стрини, а никада, рецимо, нијесам ни знао њено ђевојачко презиме. Интересовало ме је, али нијесам запамтио, јер не памтим ствари које ме интересују. Знам само да је била кривонога и својеглава, вјечито уплашена, никада кукавица, заувјек брижна, у смрти разбрижена као и свако чељаде које је у себи носило громуљак тајне и искрицу светитељства. Зашто мислим да је мимо свијет, Бог ће га знати. Гледао сам једном давно, док сам још био бјелокос, како стрицу измива ноге у лавору, измива, а не пере, као што су оне Марије, или шта ти ја знам које све жене, измивале Христу стопала и сушиле их сопственом косом. Лудаци и пакосници би и у овојме пронашли заметак јебозовне сласти, али ја се том проклетству и саблазни, одиста нијесам дао...

Запало мене да пишем о сеоској школи иако школе, сем кад су пусте, никада нијесам волио. Волим да видим разваљену школицу у којој одјекује цилик праисторијског школског звонцета и жамор предисторијске дјечурлије која се роје као ласте под стрехама вјечног неба. Тако ћу ваљда вољети и себе онда када се и посљедња свјећица успомене на мене угаси у посљедњем човјеку који ће ме неком трагикомическом пригодом поменути. Рецимо за препуним асталом или на неком парастосу који ће се тада звати рецимо: шовинистичка фарса...

Запало мене да пишем о сеоској учитељици којој би се веома радо загледао у ноге и, да не кажем, сисе, уколико би се изнебуха појавила у неком мом сну. Откуд ја знам шта су сеоске учитељице и каква је разлика између њих и градских учитељица. И те учитељице код циника и зловника рађају различите алузије и саблажњиве асоцијације као што је рецимо секс на катедри или поред рачунаљке, мада нијесам сигуран у рачунаљке. Мислим, вјероватно их више нема.

Запало мене да пишем о њивама и поточинама, о коротним сестрицама и пијаним сватима, о лисницима и присојима, о осјима и избамма, о савардацима и сувотама, као да сам негда нешто о томе знао...

Понекад дођем науспут. Разгрнем им коров и трњиште. Дођем и гледам, а у пупку се мешкољи некаква онтолошка језа. Шашољи ме смрт у тој предачкој забити док им дланом милујем имена на црном мермеру и док им прислужујем свијећу на бетонској плочи. А они укочени и ниједи под мојим табанима и све се бојим да им дебелим ђоном не нагазим лице. Лице, наравно, лице, јер лобање немају баш мјеста у овој мојој живој приповијести. Лица су оно што нас враћа макар науспут, а не лобање и, шта ти ја знам, које све кости и која их

моћна рука збира и у доколичарењу пребројава. Дођем и посједим као врана на коцу, а појма немам о вранама и кочевима. Кобајаги се замислим, кобајаги се просвјетлим, па онда одем, кобајаги.

Ето. Тако је мој стрикан у своје вријеме, за свога земана, једном приликом, једног жарког и буновог љета, пио беспрестанице осамдесет и четири дана, ношен ко зна каквим струјама, у свом ко зна каквом сувоземном чуну, без свог ко зна каквог дјечака, и нити је уловио рибу, нити је, да буде још горе или боље, видио море. Одлучио је да се убије, а никада није чуо за Хемингвеја, мада је имао ловачку пушку. И сада мислим да би сви они који имају ловачко оружје морали да знају за Хемингвеја. Шездесет година је мој стрико покушавао да организује једно лијепо и сасвим обично самоубиство и на крају, није успио. Није му се дало, мада сви мисле да се убио оне зоре у осамдесет и некој години. Нису га ни честито ожалили, јер је био самоубица. И ништа им није значило што нијесу нашли његово тијело и што је прозорчић у поткровној соби био отворен. Само су нађушили мирис барута и закључили су то што је најлакше. Покопали су празан сандук, поп ионако није долазио, нико није завиривао испод поклопца. Поклопили су га једног поподнева и ставили тачку на један живот.

Старац ми дође, понекад. Обрадује ме својим доласком. У свом малом одијелу, демодираном, али уредном. Намирише ми лавандом и барутом мој лијепи станчић. Сједнемо за мали тавулин и започињемо са причом и ракијањем. Лијепе ријечи жуборе у сваком гутљајчићу. Живот, каже, није ни налик смрти. Он то зна. Мој мили старац. Искусио је и једно и друго. Лијепо је, каже ми док отвара коферчић – и једно и друго, на свој начин. Из коферчића вади фишеклију и ставља је на сто, поред ракијске чашке. Видим – једна патрона фали. Сачма из ње заривена је, ваљда, у његово срце. Његово срце заривено је, ваљда, у његову земљу.

– Причаш ли понекад о мени? – пита ме и осмјехује се дивотно.

Читам, он слуша. Кроз осмјех нам покаткад запјевају сузе.